

a két betűjel (az illabiális *ǎ* és a hosszú labiális *ǎ̃*) fölcserélődve került a szóban forgó mondatba.

Fejős Zoltán karancskeszi monográfiájáról — a hangjelölés említett hibáit, pontatlanságait nem számítva — azt állapíthatjuk meg, hogy ez a kiadvány a magyar néphitkutatás olyan nyeresége, amely elméleti eredményei és az *Adattár* forrásértékű adatai következtében főképpen a néprajztudományt gazdagítja, emellett azonban számot tarthat más tudománysszakok (pl. a dialektológia és szövegtan) kutatóinak érdeklődésére is.

Sz. Bozóki Margit

Béládi Miklós, Jankovics József, Nyerges Judit (szerk.): A magyar vers. Az I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai, 1981. augusztus 10—14. Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, Budapest, 1985. 502 p.

A terjedelmes kötet (a *Rövidítésjegyzék* és a *Névmutató* nélkül 485 oldal) az 1981. augusztus 10—14 között megtartott I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus plenáris, illetve a II. szekcióban elhangzott előadásait tartalmazza Béládi Miklós, Jankovics József és Nyerges Judit szerkesztésében. Az előszót Sötér István írta.

A fejezetcímek a kongresszus II. szekciójának tematikáját tükrözik:

1. A magyar vers eredete
2. A magyar vers nyelvi és metrikai alapjai
3. A magyar vers funkciója a magyar irodalomban
4. A magyar verstani elméletek története és tipológiája
5. A versszerűség kritériumai a XX. századi magyar költészetben
6. A népköltészet a magyar vers rendszerében
7. A magyar vers fordíthatóságának lehetőségei és útjai más nyelvekre

Ebből a felsorolásból is kitűnik, hogy a kongresszus interdiszciplináris jellegű volt, hiszen ez a tematika csak egyetlen szekció munkáját jelzi, s a jelen kötet is komplexitásra törekszik: körüljárja a magyar verset diakrón és szinkrón aspektusból, irodalmi, nyelvészeti, poétikai, folklorisztikai nézőpontból, sőt vizsgálja annak fordítási lehetőségeit — kitérve a legfontosabb fordításelméleti vonatkozásokra.

A sokszínűség abban is megmutatkozik, hogy az előadók — magyarok és nem magyarok — a világ minden tájáról érkeztek, Cambridge-től Kolozsvárig, Berlinton Los Angelesig. A legtöbbben azonban természetesen a magyarországi egyetemek és főiskolák kutatói voltak. Csak néhány nevet említek, a teljesség igénye nélkül: Benkő Loránd, Kálmán Béla, Vargyas Lajos, Németh G. Béla, Görömbei András, Szathmári István, Gunda Béla, Erdélyi Zsuzsanna. Méltán nevezték a szerkesztők ezt a kongresszust tudománytörténeti jelentőségűnek. Összesen 78 referátum hangzott el a magyar vers tárgykörében, jelen kötet ebből 75-öt tartalmaz. Lehetetlen — akár csak röviden is — az összes előadást ismertetni, ezért megpróbálom azokat bemutatni közelebbről, amelyek egy-egy tudományos kérdés körüli vitában újat hoztak, vagy — s itt engedtessek meg egy kis szubjektivitást — számomra különösen fontosak voltak.

Elsőként Benkő Loránd előadását említem, aki néhány filológiai problémát vetett fel az *Ómagyar Mária-siralom* körül: hány kéz írta, teljes-e a szöveg vagy töredék, illetve az ÓMS datálásának kérdése. Benkő szerint teljes szövegnek kell tekintenünk, s az eddig szokásos datálását meg kell változtatnunk így: 12. sz. eleje/1250 körül. (Azaz korábbra teszi a keletkezését mintegy 50 évvel.)

Nyíri Antal a „törlít-törlejt” ige jelentéseinek magyarázatával bizonyítja be Imre Samuval vitatkozva, hogy a *Szabács viadala* hamisítvány, mert a „viadalt törlejtének” kifejezés nem tartozik bele a jelentéságazatokba, „tesz, csinál” jelentése nem volt az igének.

Vargyas Lajos *A magyar versritmus nyelvi alapja* című előadásában tulajdonképpen megdönti a hangsúlyos, azaz magyaros verselés elméletét. Az ütemegyenlőség törvénye nem más, mint *időjelenség*, a hosszabb vagy rövidebb szólamok egyenlő idejűsége a lényeg, s ez teljesen független a hangsúlytól. Olyan ritmusalkotó nyelvi jelenséget mutat ki, amivel az addigi kutatás nem számolt, s a nemzetközi szakirodalomban is ismeretlen. Szerinte ez az elmélet kiküszöböli azokat az ellentmondásokat, amelyek a „hangsúlyos magyar ritmus” elképzeléséből fakadtak.

Elekfi László *Mi a jambus?* című előadásában bemutatja, hogy Ady szimultán ritmusának előzményei már Vörösmarty korában megvoltak.

Szőke György az enjambement funkciójáról szólva egy korábbi vita két álláspontja közül a harmadikra helyezkedik: Szathmári István és Fónagy Iván szerint ugyanis az átmenő szót hangsúlyozza az áthajlás, Gáldi László szerint a sorvégi szót. Szőke mind-egyikükkel szemben azt mondja: az áthajlás folyamata maga a kiemelt. József Attila kései verseit vizsgálva kifejti: az enjambement a gondolati szféra sajátja, szemünk előtt formálódik a gondolat. Funkciója a síkváltás, a különböző sikok egymásra vetítése. Az enjambement kétértelművé teheti a verset, s ez a kétértelműség József Attilánál tudatos volt.

Somlyó György a modern magyar költészet kezdetei és az idő kapcsolatát mutatja be *Holnaptól maig* című előadásában. Érzékletesen vezeti végig azt a sajátosan magyar fejlődésvonalat, ahogyan a költészet a millenniumi időktől, a népnemzeti iskolától eljut (vagy visszajut?) a Trianon utáni neoklasszicizmushoz. Csakhogy közben bejárja a szimbolizmus és más izmusok tekervényes útjait, de ebben is sajátos: a modernség első feltűnést keltő jelentkezése a *Holnap* című antológia, amikor Nyugaton a szimbolizmus már „Tegnap”-nak számít. Adyt kavarja fel legjobban a megkésett idő tudata, s elkeseredett harcot folytat az itthoni tegnappal. De a „Tegnap” jelentése az ő életművében belül is változáson megy át: utolsó korszakában a háború elutasítása, a béke és az embe-riesség szimbóluma lesz. (*Tegnapi tegnap siratása.*) A *Holnap* után 8 évvel köszönt be a magyar irodalomba a Ma, Kassák avantgarde folyóirata, a címben is jelezve az idő ki-zökkenését, amely egyszerre fizikai, metafizikai és történelmi kategória a magyar gondolkodásban és költészetben.

Sokan foglalkoztak a magyar avantgarde kérdésével: Bori Imre és Bodnár György a versszerűség kritériumait és a sokat vitatott szabad verset taglalta, Fehér Erzsébet Kassák poétikai elveiről szólt. Szathmári István általánosságban beszélt a két világháború közötti magyar költői stílusról, de ő is nagy teret szentelt Kassáknak. A funkcionális stilisztika szempontjából elemzi az izmusokat, s kimutatja, hogy minden területen sok újat hoztak, minőségileg és mennyiségileg egyaránt. Hogy értéket jelent-e az avantgarde, erre a kérdésre így válaszol: „Negatívumai és túlzásai ellenére is igen.” Hiszen óriási

hatással volt többek között József Attila, Szabó Lőrinc, Juhász Ferenc, Illyés Gyula, Nagy László és Weöres Sándor költészetére.

Több előadás hangzott el a magyar vers és a népköltészet kapcsolatáról. Itt most csak Móser Zoltánt emelném ki, aki József Attila költészetét vizsgálta ebből a szempontból. Kiderül, hogy a költő sok kiadványt ismert az akkor újonnan megjelenők közül, pl. Bartók: *A magyar népdal*, Bartók—Kodály: *Erdélyi magyarság* vagy Kriza János: *Vadrózsák* című gyűjteményeit. Könyvtárában megvolt Munkácsi Bernát Vogul népköltési gyűjteménye is. S a Szegényember versek vagy a Regös ének Móser szerint inkább a vogul hagyományra, mint a magyarra utalnak.

Az utolsó témakör a magyar vers fordításának kérdéseit foglalja magában. Abban mindegyik előadás megegyezik, hogy verset fordítani — különösen magyart — nagyon nehéz, sokak szerint lehetetlen, mégis meg kell próbálni. Gömöri György Robert Frostot idézi: „A költészet az, ami elvész a fordításban.” Ezzel összefüggésben veti fel azt a kérdést, mennyire szükséges a fordításelmélet a jó műfordításhoz. Szerinte legfeljebb alapfeltétele lehet, de ezek az alapfeltételek nyelvről nyelvre változnak.

Paolo Santarcangeli két „szörnyszülőtről” beszél *Még egyszer a műfordításról* című előadásában. Az egyik maga a „műfordítás” szavunk, amelynek nincs megfelelője más nyelvekben. Helyette az „irodalmi fordítás” kifejezést ajánlja. (Lásd német: die literarische Übersetzung.) A másik „szörnyűség” a nyersfordítás. Mindenféle fordításhoz elengedhetetlen mindkét nyelv ismerete, hogyan lehetne akkor mellőzni az irodalmi fordítást? S nem elég csak a nyelvtudás, műgond és ízlés is kell hozzá.

Többen foglalkoztak a magyar vers németre fordításával. (Futaky István, Paul Kárpáti, Szabó G. Zoltán.) Itt csak Szabó G. *Poliszémia és szintaxis* című referátumára térek ki, amelyben Petőfi verseinek múlt századi (1849 és 1867 között megjelent) német fordításait elemzi, s eloszlatja azt a tévhitet, mely szerint Petőfit könnyű fordítani. Olyan fordításokról van szó, ahol helyenként erőszakot követtek el mind Petőfi versén, mind a német nyelven. A hat fordító közül a legtöbb hibát Kertbenynél fedezi fel Szabó G. Zoltán. Közös a hat kötetben, hogy a forradalmiságra, szabadságharcra vonatkozó verseket mind kihagyták belőlük. (Ez a történelem ismeretében érthető.) A címeket egyszerűsítették, átköltötték vagy félrefordították. Kertbeny például a *Sors, nyiss nekem tért* címet *Kampf*flustnak fordította, ami harci kedvet, harci vágyat jelent. Vagy az *Akasszátok fel a királyokat!* címet Opitz magyarul hagyta az 1867-es berni kötetben nincsen lefordíthatatlan hungarizmust. Szabó G. felveti a kérdést: mennyire hiteles az a kép, amely ennek alapján Petőfiről a múlt században kialakult? Sokkal fatalistább, sokkal panaszkodóbb, passzívabb, mint ami bennünk él róla. Érdekes, hogy ennek ellenére hatott — írja. Olyannyira, hogy Heinrich Leuchtold svájci költő a Kertbeny-fordítások alapján ál-Petőfi-verseket írt! Ehhez, azt hiszem, nem szükséges kommentár.

Az angol és német nyelven kívül hangzottak el referátumok a magyar versek spanyol, orosz, ukrán, cseh, szlovák és flamand fordításairól is.

Mindez igazolja, hogy az I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus valóban tudománytörténeti jelentőségű volt. S aki *A magyar vers* című könyvet fellapozza, az említetteken kívül még nagyon sok érdekes előadást talál, amelyekre a terjedelmi korlátok miatt nem volt módom kitérni.

Joó Etelka